

TÜRKİYE'DE EKOLOJİ HAREKETİ VE CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Özlem Aslan

Bu yazı Türkiye'de ekoloji hareketinin mütevazı bir tarihçesini sunarken bu tarihsel izlekte harekete dair ortaya çıkan tartışmaları özetlemektedir. 2022'de kurulan Ekoloji Birliği Kadın Meclisi'ni de bu tarihsel bağlama yerleştirmekte ve birliğin Türkiye ekoloji hareketi için önemini toplumsal yeniden üretim ve yaşayan çevrecilikler kavramları üzerinden değerlendirmektedir.

The Ecology Movement in Turkey and Gender Equality

This essay gives a brief overview of the ecological movement's history in Turkey and outlines the debates in relation to the movement throughout this timeline. It situates the 2022-founded Ecology Union Women's Assembly in this historical context and assesses the significance of the assembly for the ecological movement in Turkey by drawing on concepts like social reproduction and living environmentalisms.

Bu meclisi kurarken, bu meclisin fikrini konuşurken beni en çok heyecanlandıran konulardan bir tanesi beraber öğreneceğimizdi... Birbirimize güç vereceğimiz fikriydi. Ve şimdi bunu hayata geçirebildiğimiz için ve her gün biraz daha çoğaldığımız için çok mutluyum gerçekten. 8 Mart şu an biraz daha anlamlı. Sizleri dinlemek çok güzel... Yan yana da geleceğiz. 10 Mart'ta İkizköy'deyiz zaten... Bugün birbirini sadece haberlerde görmüş, sosyal medyada birbirinin mücadelesini görmüş kadınlar olarak Türkiye'nin her tarafından yan yana geliyoruz. Yolumuz açık olsun.

(Umay, Ekoloji Birliği Kadın Meclisi Kuruluş Toplantısı¹, 8 Mart 2021)

Yukarıdaki alıntı Ekoloji Birliği Kadın Meclisi'nin 8 Mart 2021'de çevrimiçi olarak yaptığı kuruluş toplantısında Kadın Meclisi üyelerinden Umay'ın konuşmasından alındı. Zoom ekranını dolduran küçük kutucuklarda Türkiye'nin dört bir yanından yerel direnişlere katılmış kadınlar görülüyordu ve teker teker her biri söz alıp bu meclisin kendileri için ne anlama geldiğini anlatıyorlardı. Anlatılarıyla kendi kadınlık durumları ile içinde yer aldıkları çevre adaleti mücadelesi arasındaki kesişimlerin altını da çiziyorlardı. Kadın meclisi üyelerinin verdikleri örneklerin her biri cinsiyet eşitliği ile çevre adaleti arasındaki çoğu zaman varsayılan, soyut bir şekilde ifade edilen ilişkiyi ete

kemiğe büründürüyordu. Onların deneyimleri hem çevre adaletinin hem de cinsiyet eşitliğinin ne kadar gündelik ve yaşamsal olduğunu gözler önüne seriyordu. Kadınların Ekoloji Birliği çatısı altında böyle bir meclis kurmaları Umay'ın da dediği gibi oldukça heyecan verici. Ekoloji Birliği'nin farklı direnişleri bir araya getirerek birbirlerinden öğrenmelerini, birbirleriyle dayanışmalarını sağlama hedefi kadın meclisi ile kadınlar tarafından bu sefer hareket içindeki cinsiyet eşitliğini sağlamak için işlevlendiriliyor.

Doğal kaynakların sınırsızca sömürüldüğü, çok önemli biyoçeşitlilik alanlarının geri dönülmez bir şekilde kaybedildiği, toprağın, denizlerin ve atmosferin kirlendiği ve artık iklim temelli afetlerin kendisini kentsel ve kırsal yaşam alanlarını yok ederek ortaya koyduğu bir dönemdeyiz (Leach vd., 2016). Su, gıda, enerji biyoçeşitlilik ile ilgili çok önemli krizlerin içinden geçiyoruz. Şüphesiz bütün bunlar hem yoksulluğun hem de eşitsizliklerin katmerlendiği bir dünya düzenine kapı aralıyor. Yaşadığımız dönemi belirleyen neoliberal ve büyüme odaklı ekonomik politikaların sonuçlarını hem yaşam alanlarımızın yok edilmesi hem de maruz kaldığımız eşitsizlikler üzerinden birebir - elbette farklılaştırılmış biçimlerde- deneyimliyoruz. Kovid sürecinde de tanık olduğumuz gibi, bu koşullar toplumsal yeniden üretimi zora koştukça bu sürecin faturası büyük ölçüde ücretsiz emeğin sahiplerine, yani kadınlara çıkarılacak. Bu krize alternatif olarak sunulan yeşil ekonomi programlarının ise cinsiyet özgürlüğünü ne derece sağlayacağı yine kadınların ve LGBTQ bireylerin süreç içinde seslerini ne kadar duyurabildiklerine bağlı olacak. Çevresel sorunların kritik bir aşamaya geldiği bu dönemde, “ne için ve kimin için sürdürülebilirlik” sorusuna yanıt ararken bu tür alternatif “patikaları” takip etmek cinsiyet eşitliği ve çevre adaleti arasındaki ilişkilene biçimlerini, gerilimleri ve pazarlıkları anlamak için oldukça değerli (Leach vd., 2016). Bu alternatif patikaların izini sürmek özellikle de, teknik ve yönetsel bir süreç olarak sunulmaya çalışılan yeşil alternatiflerin kazananlarını ve kaybedenlerini demokratik bir şekilde tartışmaya açabilmek için de elzem (MacGregor vd., 2022; Bauhardt, 2014). Kadınların inisiyatifi ellerine aldıkları, birbirlerinden öğrenebildikleri bu tür platformlar feminist çalışmaların ısrarla ifade ettiği gibi onların çevre sorunları bağlamında yalnızca kurbanlar olarak resmedilmesinin önüne geçebileceği gibi, yeni çevre dostu politikaların ortaya koyduğu güç ilişkilerini (özellikle iklim sorununun teknik bir soruna dönüştürülmesi, güvenleştirilmesi ve bir nüfus problemi olarak resmedilmesi gibi) deşifre etmekte de yardımcı olabilir (MacGregor,2017). İçinden geçtiğimiz bu dönemi aynı zamanda alternatif bir dünya için bir fırsat olarak değerlendireceksek ortaya konulan eşitlikçi, adil ve demokratik örnekleri dikkatle takip etmemiz ve onlardan öğrenerek sundukları örneklerin çoğaltılmasını sağlamamız gerekiyor (Leach vd., 2016). Bu tür platformlar çevre adaleti ve cinsiyet eşitliği arasında kesişimsel bir politikanın yaratılmasına önyak olabileceği gibi, iki

hareketin birbirine eklenildiği yerleri belirgin hale getirerek “yaşayan bir çevrecilik” yaratılmasına da katkı sunabilir (Di Chiro, 2008).

Ekoloji Birliği 27 Mart 2018 tarihinde, Eskişehir’de Türkiye’nin farklı yerlerinde ekoloji mücadelesi veren 54 örgüt tarafından kuruldu. Birlik, amacını yaşam alanlarını korumak ve geleceği kurtarmak olarak tanımladı. Birliğe katılan örgütlerin temel dertlerinden biri de ülkenin dört bir yanında ortaya çıkan yerel direnişlerin yalnızlaşmasını önlemek ve bu direnişlerin arasında bir dayanışma ve örgütlenme zemini kurmaktır. Birlik, kendisini yaşam hakkı savunusu üzerinden kurarken aynı zamanda içinde yaşadığımız neoliberal kapitalizmin bu hakka nasıl zarar verdiğinin de altını çiziyor, kendisini iktidar ve sermaye karşıtı bir yerde konumlandırıyor ve ekoloji meselesini diğer barış ve emek sömürüsü gibi toplumsal meselelerle de ilişkili kurguluyor. Birliğin bu anlamda çevre koruma ile çevre adaleti hedeflerini harmanladığı söylenebilir (Aygün ve Şakacı, 2015, s.159).

Ekoloji Birliği’nin temellerinin 70’lerden bu yana gelişen çevre mücadelesi ile atıldığını iddia etmek yanlış olmayacaktır. 1970’lerde Çarşamba Ovası’ndaki fabrikalara ve Murgul’da Etibank Bakır İşletmeleri’ne çevreye verdiği zarar nedeniyle dava açılması, Samsun Bakır İşleme Tesisleri’ne karşı yapılan yürüyüş, Ankara Elmadağ’da barut ve çimento fabrikalarına karşı gösterilen tepkiler ve 1977’de başlayan Akkuyu nükleer santrale karşı verilen mücadele, sonradan yeşerecek toplumsal mücadelenin habercisi niteliğindedir. 1980’li yıllarda ise ihracata dayalı sanayileşme ve liberal politikalarla birlikte çevre alanında yeni çatışma alanları ortaya çıkar. Bu dönemde büyük ölçekli altyapı, konut ve ulaştırma projeleri, Ege ve Akdeniz bölgelerindeki enerji ve turizm projeleri bir toplumsal muhalefet zemininin oluşmasına neden olur (Baykan, 2013). Nitekim daha 1980’lerde Gökova (1984), Yatağan (1984), Zafer Park eylemleri (1986), Güvenpark için düzenlenen kampanyalar (1987), Dalyan’daki eylemler, Taşkılla ve Maçka Kışlası için yapılan eylemler (1989), Aliğa’daki termik santral karşıtı mücadele (1989) ve Bergama (1989) Türkiye’de çevre mücadelesinin önemli yapıtaşlarıdır. Bu yerel mücadelelerin yanı sıra Yeşiller Partisi’nin 1988’de kurulması ile çevre mücadelesi ilk defa sivil toplumun ötesinde resmi siyasi alanda bir temsil bulur (Paker 2013). Parti aynı zamanda Aliğa gibi yerel mücadelelerin de güçlenmesinde ve ses getirmesinde önemli bir etkiye sahip olur (Paker 2013). Dolayısıyla, 1980’lerden itibaren Türkiye Çevre Hareketi için belirleyici olan mücadeleler arasında Nükleer karşıtı hareket (1976-), Termik santrallere karşı hareket (1984-), Altın madenciliğine karşı hareket (1990-), HES karşıtı hareket (2004-) sayılabilir (Baykan, 2013).

90’larda çevre hareketi yerel direnişlerin eklenmesiyle bizzat siyasi iktidarların kalkınma projelerinin sorgulanmasını talep eden bir mücadele olarak eksen değiştirir ve bir kentli orta sınıf hareketi olmaktan çıkıp farklı toplumsal kesimlerin dahil olduğu bir dönüşüm geçirir. 90’lar

Türkiye’de sivil toplumun gelişimi açısından da önemli yıllardır. Kamusal alanda farklı kimlikler kendilerini ifade etmek için mücadele ederken Türkiye’deki siyaseti sınıf ekseninden daha geniş bir uzama taşırlar. Çevre aktivizmi de bu geniş uzamın önemli bir unsuru olarak ortaya çıkar. Ekonomik anlamda ise neoliberalleşmenin yaşandığı, Türkiye’nin dış sermayeye açıldığı bu dönem ile birlikte birçok bölgede doğa tahribatları baş gösterir. Devletin doğa ile ilişkisindeki bu değişim korumacı “devlet baba” yaklaşımından, neoliberal kalkınmacı devlet yaklaşımına geçişin de bir yansıması olarak tasvir edilir (Adaman, Akbulut ve Arsel, 2016). Bu yaklaşımın etkilerinden biri ortaya koyulan yasal düzenlemelerle Çevresel Etki Değerlendirme süreçlerinin esnetilerek doğal alanların yapılaşmaya, madencilığe ve enerji üretimine açılmasıdır. Bu yıllarda gerçekleşen Bergama deneyimi özellikle çok önemlidir. Bergama örneğinde yerel temsilciler, siyasi aktörler ve ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları arasında oluşturulan koalisyon önemli bir mücadele örneği sergiler. Bergama direnişi, Türkiye’de çevre mücadelesinin topluma yayılan bir mücadeleye dönüştüğü bir deneyim olarak çevre mücadeleleri tarihine geçer (Adaman ve Arsel, 2012). Akkuyu ile yükselen nükleer karşıtı hareket de benzer bir şekilde önemli bir nükleer karşıtı geleneğin oluşmasının tohumlarını atar (Paker, 2013). 90’larda bu hareketlenmelere paralel olarak, dernek ve vakıfların sayısında hatırı sayılır bir artış gerçekleşir. Bu dönemde profesyonel, proje odaklı kentli örgütlerin sayısı da artar (Paker, 2013, s.13). Bu anlamda önemli kurumlar olan TEMA (Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı), DHKD (Doğal Hayatı Koruma Derneği sonrasında WWF-Türkiye ünvanını almıştır), Greenpeace ve TÜRÇEV (Türkiye Çevre Eğitim Vakfı) bu dönemde kurulur ve çevre, enerji, kalkınma konularında uzman profesyonelleri istihdam eder, uluslararası bağlantılar kurarlar (Paker, 2013, s. 13). Özellikle, 1996’da gerçekleştirilen HABİTAT II ile birlikte çevre örgütleri, üniversiteler ve devlet kurumlarının yurtdışından aldıkları maddi ve kurumsal destek ciddi ölçüde artar (Paker, 2013). Türkiye çevre hareketi için önemli olan Bergama’da altın madeni, Akkuyu’da nükleer santral, Hasankeyfte Ilısu Barajı’na karşı mücadelelerde bu ulusötesi ilişkiler de önemli katkılar sunar (Adaman ve Arsel, 2012; Kadirbeyoğlu, 2005). Kurumsallaşma sivil toplum kuruluşlarının karar alma mekanizmalarına daha kolay dahil edilebilmelerini sağlamakla birlikte işin finansal boyutu yeni soruları gündeme getirir. Proje odaklı kurumların ortaya çıkmasıyla birlikte fon süreçlerinin sivil toplum kuruluşlarına etkileri hakkında tartışmalar da ortaya çıkar. Dış fonlara bağımlılığın kurumsal özerkliğe dair sorunlar yaratabileceği meselesi akademik çalışmalarda da gündeme getirilir (Kadirbeyoğlu vd., 2017). Mali zorunluluklar nedeniyle, sivil toplum kuruluşlarının bütçelerini güvence altına almak için siyasi zeminde bir çatışmadan kaçınmalarına (Kadirbeyoğlu vd., 2017) ve sivil toplum kuruluşlarının uzun soluklu ve kendi ajandalarını yansıtan projeler yürütmekte zorlanmalarına neden olabildiğine dair (Ketola, 2013) tespitler yapılır. Bu pratikler nedeni ile sivil toplum örgütleri “sistem içi çevreciliğin” bir yansıması oldukları, “bütünlüklü bir

toplumsal muhalefet anlayışının uzağında” durdukları ve “ekolojik sorunların boyutunu” gizledikleri için eleştirilirler (Aygün ve Şakacı 2015, 144). Araştırmacılar, kurumların çevre koruma amaçlarıyla çatışacak aktörlerden maddi destek alması ve fon ve proje temelli bir finansal altyapı yaratmaya çalışmasının sivil toplumda tekelleşmeye yol açtığını ifade ederler (Şahin, 2007).

Türkiye’de sivil toplumun siyasi sayılabilecek taleplerden ve kampanyalardan kaçınma eğilimi göstermesinin bir nedeni de devletin sivil toplum kuruluşları ile kurduğu ilişkiyle alakalıdır. Sivil toplum örgütlerinin kalkınma ve çevre konularındaki talepleri devlet temsilcileri tarafından çekimserlikle karşılanmıştır. Devletin kalkınma odaklı yaklaşımının sorgulanmaması, herhangi bir çevre koruma talebinin kalkınma politikaları ile çelişmemesi beklenegelmiştir (Aydın, 2005). Bu bağlamda, Türkiye’de çevre temelli sivil toplum kuruluşlarının devletle ilişkisinin dışlama ve kapsama arasında gidip geldiği savunulmaktadır. (Paker vd., 2013; Aydın, 2005). Görece daha eşit bir ilişkinin varsayıldığı, sivil toplum kuruluşlarının gündem belirleyebildiği, farklı bileşenleri sürece dahil etmekte başarılı olabildiği işbirliği durumu ise Türkiye’deki pratiği tarif etmekten oldukça uzak kabul edilmektedir (Paker, 2013). Bu durum çevre örgütlerinin ve örgütlenmelerinin siyaset ile kurduğu ilişkiyi de karmaşıklştırmıştır. Çevre örgütleri ve inisiyatifleri çoğu zaman çareyi kendilerini “siyaset üstü” tarif etmekte bulmuşlar ve devlet ve hükümetle doğrudan bir karşılaşma yaşamaktan çekinmişlerdir. Türkiye’de siyasi olmanın devlet tarafından vatan haini olmak, bölücü olmak, yasadışı örgütlere mensup olmak veya hükümet karşıtı olmak ile özdeşleştirilmesinden ötürü çevre örgüt ve örgütlenmelerine katılanlar kendilerini “siyaset ötesi” bir hareketin mensubu olarak nitelendirebilmektedir (Knudsen, 2016; Paker, 2013; Özler ve Obach, 2018). Devlet karşıtı addederek marjinalleştirme toplumda kutuplaşma yaratarak çevre hareketinin tabanını daraltmakta, hareketi seküler kesime hapsedmekte ve hükümet ile çevre mücadelesi arasındaki diyalog zeminini ortadan kaldırmaktadır (Özler ve Obach, 2018, s. 108). Zira hükümet de örgütlenmeleri çevre meselesini araçsallaştırmakla ve hükümetin iklim değişikliği gibi alanlarda attıkları olumlu adımları görmezden gelmekle itham etmektedir (Özler ve Obach, 2018). Özellikle 2013 Gezi Hareketi’nin çevre merkezli bir kaygıdan yola çıkarak ortaya çıkmasının bu kutuplaşmayı daha da artırdığı ifade edilmektedir (Özler ve Obach, 2018). Bu kutuplaşma ortamında iş yapmak isteyen çevreci sivil toplum kuruluşları strateji olarak ya siyasi bir duruş edinmemeye çalışmışlar ya da hükümetle çalışmamayı, ortak iş yapmamayı tercih etmişlerdir. Çevre hareketinin yerel tabanının hükümeti destekleyen insanları da içermesi bu tabloyu daha da karmaşıklştırır. Örgütlenmeyi siyaset ötesi olarak tanımlama çabası ise yeşil-politik bir çerçeve ile hareket eden toplumsal aktörler ve araştırmacılar tarafından siyasetten kaçınmak olarak görülüp eleştirilir. Çevre örgütleri ve örgütlenmelerinin siyasetten

kaçınmalarının hareketin cinsiyetçi, türcü ve heteroseksist siyaset diline eleştirel bir yaklaşım getirmesine de engel olduğu iddia edilmiştir (Erensu, Özlüer ve Turhan, 2016).

2000’li yıllarda çevre merkezli sivil toplum kuruluşlarının temalarının çeşitlendiği; su, hava, toprak, gıda, biyoçeşitlilik ve tohumlar gibi farklı konuların gündeme geldiği gözlemlenmektedir. Altın madenlerine karşı Uşak Eşme’de, Kazdağları’nda, Ulukışla ve Cerattepe’de yürütülen mücadeleler bu dönemin önemli gündemleri arasındadır. 2000’lerde çevre mücadelesinin önemli odak noktalarından biri de küçük ölçekli nehir tipi hidroelektrik santrallere (HES) karşı gerçekleşen mücadelelerdir. Özellikle HES karşıtı hareketle Türkiye’de çevre hareketi çok daha geniş bir kesime yayılır ve bu da çevre hareketinin bileşenleri ile ilgili yeni soruları gündeme getirir. Karadeniz’de Derelerin Kardeşliği ve Karadeniz İsyandır Platformu, Türkiye çapında ise Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu, Türkiye Su Meclisi gibi platformlar kurulur. HES karşıtı hareket ile birlikte 2010 yılında Gerze’deki termik santral karşıtı mücadelelerde nöbet eylemlerine yaygın olarak başvurulur. Nitekim buralarda kullanılan yöntemler daha sonraki Gezi eylemlerinde de benimsenir. (Erensu, Özlüer ve Turhan, 2016). Bu hareketleri anlamlandırmak üzere Martinez-Alier’in “yoksulların çevreciliği”² kavramına yönelinir (Baykan, 2013; Adaman ve Arsel, 2012). Fakat yoksulların çevreciliği kavramının Türkiye’deki çevre hareketlerini tam olarak kapsamadığı öne sürülür. Zira, Türkiye’deki mücadele yerel halkla beraber kentli beyaz yakalı ya da emekli orta-yüksek sosyo-ekonomik statüdeki insanları da kapsamaktadır (Adaman ve Arsel, 2012). Sol geleneği 80 sonrasında sürdüren, demokrasi talep eden ve kasabada yaşayan bu bileşenlerin (Baykan, 2013) öncülüğünde gelişen mücadelenin dilinin daha eleştirel olduğu; yalnızca bir doğa koruma ya da kaynak mücadelesi olmadığı, piyasalaşmaya ve neoliberal mantığa dair yapısal eleştiriler getiren bir mücadelenin ortaya çıktığı savunulur (Adaman ve Arsel, 2012). Fakat, yerel mücadelelerin çevreciliğini sorgulayan ve çevreci aktörlerle yereldeki aktörlerin siyasi anlamda çatışabilecekleri noktalara işaret eden analizler de söz konusudur (Duru, 2013). Çevre mücadelesinin önemli bileşenlerinden olan Kürt coğrafyasındaki mücadelede ise çevre sorunları bölgedeki savaş koşullarından bağımsız düşünülememektedir (Duru, 2013). Bu farklı bileşenlerin kesişiminde gelişen çevreci siyasetin koalisyonlarına dair imkânlar ve sınırlar da önemli araştırma soruları olarak ortaya çıkar.

Madencilik faaliyetleri, termik santraller, tarım arazilerinin imara açılması, yeraltı ve yerüstü sularının kirletilmesi ve özelleştirilmesi gibi çok farklı mecralarda yerel halkla devlet kurumlarını ve özel şirketleri karşı karşıya getiren politikalara karşı ortaya çıkan yerel mücadeleler içinde ise kırsaldaki kadınların konumlanışı oldukça önemlidir. Panzerlerin önüne oturan, pankartlar taşıyan, her yaştan, farklı siyasi görüşlerden ve inançlardan köylü kadınlar hem doğrudan direnişlerde aktif roller oynayıp alan savunmasında yer aldılar hem de kıyafetleriyle, aksanlarıyla,

türküleriyle belirli bir sembolizmin parçası olup, yerel çevre mücadelelerinin kolektif kimlik inşasına katkıda bulundular. Bu kimlik inşasında kırsaldaki kadınlar doğanın esas savunucusu, otantik bir imge olarak ortaya çıktılar. Fakat, hareketin sembolik merkezine oturan kadınların sesleri, hareketin stratejisine dair tartışmalarda ve karar alma mekanizmalarında çok da yer bulmadı. Bu alanda yapılan akademik çalışmalar, bu kahramanlık rolünün ötesine geçip kadınların yerel bağlamlardaki farklı rollerine dikkat çekiyor, yerel alan savunusu ile kadın özgürlüğü arasındaki ilişkinin altını çiziyorlardı (Aslan ve Işıl, 2014; Aslan, 2016; Akbulut, 2015; Aslan, 2016; Biehl ve Aslan 2022; Yavuz ve Şendeniz, 2013; Kadirbeyoğlu ve Bakan, 2019).

2021'in 8 Mart'ında Ekoloji Birliği³ kapsamında kurulan Ekoloji Birliği Kadın Meclisi ise Türkiye'deki ekoloji mücadelesinde kadınların seslerinin güçlü bir şekilde duyulmasında umut vadeden bir platform olarak ortaya çıktı.⁴ Meclis Ekoloji Birliği bileşenleri içinde yer alan kadınlardan ve ekoloji ve kadın hareketinde bireysel olarak mücadele veren kadınlardan oluşuyor. Meclis, amacının yaşamı ve iklim adaletini savunmak olduğunu belirtirken, kırdaki ve kentte mücadele eden kadınlar arasında bir iletişim ve dayanışma ağı kurmayı hedeflediğini söylüyor. Kadın Meclisi üyeleri, meclisin kuruluşu sırasında Ekoloji Birliği'nden gelen eleştirilerle mücadele ettiler. Birlik içinde kadınların ayrı bir örgütlenmeye gitmesinin gerekli olmadığını, bunun hareketi böleceğini ve hareketin odağını dağıtacağını savunanlar oldu. Karma mücadeleler içinde bu tür eğilimlere aşına olan meclis üyeleri bu tartışmalarda meclis fikrini savunmaya devam ettiler ve bunun yanında Ekoloji Birliği'nin kurumsal temsilinde de cinsiyet eşitliğinin gözetilmesini ve bileşen temsilcilerinden en az birinin kadın olmasının ilke haline getirilmesini talep ettiler. Birlikteki pek çok örgütlenmede erkeklerin temsil oranı hâlâ ağırlıklı, bu örgütlenmelerin organize ettikleri panellerde, çalıştaylarda katılımcılar arası bir cinsiyet dengesi aranmayabiliyor ve bu durum birlik içinde kadın dostu bir siyasal ortam kurulmasını zora sokuyor. Meclis tam da bu durumu değiştirmek üzere ekolojik hareket içerisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine, taciz, tecavüz, şiddet yok sayılma durumlarına karşı mücadele edeceğini ve ekoloji hareketinde daha fazla kadın ve LGBTİ+ üyenin bulunması için çabalayacağını ifade ediyor. Kadın Meclisi, meclis, koordinasyon kurulu, sözcüler ve çalışma gruplarından oluşuyor. Meclis'teki yapılanmada sorumluluklar seçim ve rotasyonla dağıtılıyor. Meclisin sözcüleri görev süreleri altı ay olarak belirlenen ve seçilen iki kadından oluşuyor. Kuruluş metninde sözcülerin iki dönemden fazla üst üste görev yapamayacağı ve yeniden seçilmeleri için en az bir dönemin geçmesi gerektiği ifade ediliyor. Bu yapısal detayları anlamak meclisin ekoloji hareketinde sık sık yaşanan değişmeyen temsilciler ve sözcüler sorununa önerdiği çözümleri ve meclisin demokratik yapısını korumaya dönük adımlarını ortaya koymak adına önemli.

Kadın Meclisi kendini kapitalizm ve patriyarka karşıtlığı üzerinden tanımlıyor ve ekolojik yıkımın temel sebebi olarak da bu iki sistemin işbirliğine işaret ediyor. Meclis, özellikle iklim temelli göç bağlamında, göçmen kadınlarla dayanışmanın önemini de altını çiziyor. Ekoloji Birliği Kadın Meclisi 2022’de 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için yaptığı basın açıklamasında “Her gün üç kadının öldürüldüğü ülkemizde kadınlar canlarının derdine düşmüşken bir yandan da yaşam alanlarını, ormanlarını, tarım alanlarını, zeytinlikleri korumak için yollara düşüyor” diyen Meclis, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve yaşam savunusunun birlikte yürümesinin kadınlar için önemini vurguladı. Meclis açıklamasında Eşitlik için Kadın Platformu’nun 8 Mart açıklamasına da gönderme yaparken ‘Bergama’dan Cerattepe’ye, Akbelen’den İkizdere’ye, İkizköy’den Kızılcaköy’e, Kazdağları’ndan Madra’ya, Loç Vadisi’nden Kirazlıyayla’ya, Gerze’den Kamilet Vadisi’ne, Munzur’dan İnay’a, Peri Suyu’na,’ yaşam savunusu yapan tüm kadınları da andı:

“Kadın başına sana mı kalmış ormanları, dağları, nehirleri, yaylaları kurtarmak. Kadının yeri evidir. Ne işiniz var çadırlarda nöbetlerde?” diyorlar ya... Sokakları, meydanları terk etmediğimiz gibi dağları, ovaları, dereleri de terk etmeyeceğiz. Kaybedecek tek damla suyumuz, bir avuç toprağımız yoktur. Doğaya zulmedip katleden ile kadına zulmedip katleden aynı eril zorbalığının da kadına doğaya uyguladığınız tahakkümün de farkındayız ve diyoruz ki; bir kadın daha eksilmeyeceğiz, bir ağaç daha eksilmeyeceğiz! Biz kadınlar yan yana geldiğimizde, kendi kaderimizi de içinde yaşadığımız coğrafyanın kaderini de değiştirecek güce ve cesarete sahibiz. Yaşasın 8 Mart, yaşasın kadınlar dayanışması, yaşasın Doğa! ⁵

Ekoloji Birliği Kadın Meclisi’nin 8 Mart 2021’de çevrimiçi olarak yaptığı kuruluş toplantısında Türkiye’nin farklı yerlerinde direnişlere katılan kadınlar söz aldı ve kendi kadınlık durumları ile çevre adaleti arasındaki ilişkiyi gündelik deneyimleri üzerinden anlattı. İkizköy’de hayvancılık yapan Necla Işık, termik santrallerle ilgili deneyimini paylaşırken, koyunlarını otlatmaya çıkardığı her gün İkizköy’deki tahribatı bizzat yaşadığını, kesilen ağaçların içinden koyunlarını geçirirken içinin nasıl acıdığını, ormanın kesilmesinin ve santralin çıkardığı dumanın soludukları havayı nasıl değiştirdiğini anlattı:

Ben 79 doğumluyum. O günden bugüne bölüm bölüm, parça parça gelmişler. İkizköy’ün yarı tarafını aldılar. Geri kalan tarafını vermemek için üç yıldır bir mücadele başlattık biz de, öncülüğünü kadınların yürüttüğü. Hemcinslerim diyeyim. Gerekliğinde ormanın önüne attık kendimizi. Testerelerin önüne attık, kesemezsiniz dedik. Bizler kesmiyoruz, siz de kesemezsiniz. Biz bu ormandan nefes alıyoruz dedik. Bacadan çıkan duman çok kötü bir şekilde

zehirliyor burada. Hayvanlarımız ayrı ölüyor, insanlar aynı şekilde. Ormanımız da giderse bizim burada yaşam alanımız gitmiş demektir. Tarımcılıkla uğraşyoruz, hayvancılıkla uğraşyoruz. Bunun için üç yıldır mücadele ediyoruz. Bizi her taraftan destekleyen tüm kadınlara, tüm insanlara selam olsun.

Yine İkizköy'den Esra Işık mücadele içinde kadın olmanın zorluklarından bahsetti. Mücadele içinde aktif olan kadınlarla ilgili dedikoduların çıkarıldığını, söz almak isteyen bir kadın olduğunda nasıl aşağılayıcı sözlerle susturulmaya çalışıldığını, güvenle dolaştıkları köylerinde artık belli bir tedirginlikle dolaştıklarını ifade etti:

Köyde kadınlar ön plana çıkınca, bu baskılama daha fazla ön plana çıkıyor. Hemen iftira atma. İşte sen kadınsın, otur oturduğun yerde, sana laf mı düşer gibi sözlere çokça şahit oluyoruz. Burada bu kadar erkek varken size mi söz düşüyor gibi ithamlara tabii ki uğruyoruz. Ama, biz de onlara karşı sessiz kalmıyoruz tabii ki. Ama kadın olmak her zaman zor, mücadelenin içindeyse çok daha zor... Bugün sabah koyunları annemle çıkardık mesela. Ben ormanın bir yarısına kadar götürdüm. Ormanın yarısından geriye geldim. Geriye gelirken, önüme arkama, sağıma soluma... Hani böyle bir tedirginlik içinde. Yani kadın olmak ormanda da zor, sokakta da zor, kendi evimizde de zor.

Kazdağları Kadın Kooperatifi Girişimi'nden Meryem Saraç 2005 yılında dernek kurma süreçlerini ve bu süreçte erkeklerden aldıkları olumsuz tepkileri anlattı. Tepkilere rağmen dernek oluşumunda ısrar eden kadınların hayatlarının hem köy dışında başka bağlantılar kurmak anlamında hem de köy içindeki konumlanışları açısından nasıl değiştiğini anlattı. Saraç köydeki kadın-erkek işbölümünün kadınlar üzerinde yarattığı ağır yükü de açıkladı:

Biz 2005 yılında Süheyla ablamın önderliğinde bir dernek kurduk. Az önceki ablanın dediği gibi de yok bayan mısınız, neden böyle bir işe kalkıştınız, hep tepki gördük erkeklerden. Fakat zamanla bunu yendik. Yurt içi, yurt dışı faaliyetlere toplantılara katıldık, geziler düzenlendi, festivaller düzenlendi. Köyde kadınlar biz de varız dedi kocalarına, ağabeylerine, çocuklarına. Yani bu köyde biz de yaşıyoruz. Bu evde biz de yaşıyoruz dedik maddi olarak elimiz para gördüğü için... Fakat köyde kadın olmak gerçekten çok zor. Diyorlar ki erkek ile kadın eşit. Bence eşit değil. Erkek sabah gidiyor, geliyor akşam, sofraya önüne konuyor, çay eline veriliyor, ama kadın akşam gel, köylük yerde

sobayı yak, keçine bak, koyununa bak, tavuğuna bak... Çamaşırı, bulaşığı, yemeği yüzde seksen kadının üzerine yük. Nerede bu kadın ile erkek eşitmiş davası? Bence eşit değil. Köylük yerde daha çok kadınlar yükü götürüyor. Kadınların üzerinde ağırlık oluyor. Ama yine de bir şekilde dediğin gibi direnmek zorundasın. Biz de varız diyoruz. Elimizden geldiğince çabalıyoruz. Ürünler yapıyoruz. Onları satıyoruz. Çoluğumuzun çocuğumuzun rızkını çıkarıyoruz. Kadın olmak her yerde zor. Gerçekten çok zor. Bir yere gitsen dedikodu olursun tek başına. Birisiyle sürekli görüşsen bir şey söylerler. Kadın olmak zor.

Kirazlıyayla Mücadelesi'nden Şafak ise mücadelenin köydeki cinsiyetçi mekân kullanımını nasıl değiştirdiğini, kadınların harekette karar alıcı pozisyonlara gelmesinin önemini ve harekette aktif olmanın kadınların kendi hayatlarında da söz sahibi olmalarına nasıl katkı sunduğunu anlattı:

İlk eylül ayında köye gittiğimde önce bir keşif yapmayı amacımız. Ne olduğunu anlamaya çalıştık. İlk başta erkekler vardı orada. Erkeklerle iletişimde oldum. Sonra dedik ki kadınlar mutlaka olmalı. Ama kadınları hiç görmedim bile köyde. Çünkü gerçekten de köydeki ortak alanları erkekler kullanıyordu ama kadınlar ortada yoktu. Kadınlar şu an inşaatın yükseldiği genelde mesire alanları gibi alanlarda toplanıp buralarda sosyalleşiyorlardı. Köy meydanı erkeklere aitti. Ama şu anda çok yerde de vardır o çınarımız, çınarın altında gecenin ikisine üçüne kadar nöbet tutan kadınlar. Çınar artık kadınların. Daha önce adım atmadıkları o çınar ağacı artık kadınların direniş noktası. Kadınları dahil etmek tabii çok önemliydi. Ama kadınların karar verici olması da önemli. Birçok mücadelede kadın var ama karar vericiler erkekler olabiliyor. Kirazlıyayla'da bu farklı işledi. Bizde şu anda gerçekten kadınlar ön planda. Kadınlar eylem yapmak istediklerinde kendileri karar veriyor, haberleşiyor, gidiyorlar. Bazen hatta erkekler diyor ki bak bugün gitmeyin, bu ara biraz şey bir ortam var, gözaltına alınabilirsiniz diye ama kadınlar dinlemiyor, gidiyorlar... Mücadele eden kadın özgürleşiyor, onu görüyoruz. Kirazlıyayla'da da böyle oldu. Kadınlar mücadele ettikçe, hangi alan olursa olsun, ister çevre ister hak mücadelesi, kendileri de özgürlüğe bir adım atmış oluyorlar. Ve şu anda Kirazlıyayla kadını pek çok yere gidebiliyor.... Kadın çok sosyal hayatta yokken şu anda artık erkeklerle yan yana her ortama girebiliyor. Dediğim gibi artık o çınarın altında o kadınlar da oturabiliyorlar.

Ekoloji Birliği Kadın Meclisi'nde paylaşılan bu anlatılar, yazının giriş kısmında bahsi geçen Di Chiro'nun yaşayan çevrecilikler kavramı ile doğrudan ilintili. Di Chiro bu kavramla çevre sorunlarının bir toplumsal yeniden üretim sorunu olarak yeniden kurulması gerektiğini ifade ediyor (Di Chiro 2008). Meclis üyelerinin anlatılarına baktığımızda çevre sorunlarının onların gündelik hayatlarını nasıl birebir etkilediğini ve kadınlara eşitsiz bir şekilde yüklenen toplumsal yeniden üretim görevlerini nasıl zora koştuğunu daha iyi anlayabiliyoruz. Kadınların bir araya geldiği platformlar tam da bu bağlantıların görülebilmesi için çok değerli. Kadınları doğanın savunucusu ilan eden siyasetlerin kadınların üzerindeki bu yükü görebilmesi, çevre meseleleri ile yaşamın üretiminin ilişkisini daha ayrıntılı kavrayabilmesi ve belki de bu işbölümünün kendisinin de nasıl daha demokratik bir şekilde örgütlenebileceğini anlaması için kadınların otantik semboller olmaktan çıkıp deneyimleri hakkında konuşabilmeleri ve bu deneyimleri anlamlandırabilmeleri gerekli. O nedenle de bu tür platformların işlevi yadsınamaz. Kadınların bu şekilde örgütlenmesi, var olan ekoloji örgütlenmelerindeki eşitsizliklerin ortaya konulması ve tartışılması, kadınlara yapılan cinsiyetçi saldırıların önüne geçilebilmesi için bir fırsat niteliğinde. Yaşayan ve dönüştüren çevrecilikler yaratabilmek için, çevre sorunlarına karşı yola çıkanları sembollere sıkıştırmanın ötesine geçip onların seslerine kulak vermek gerek.

Referanslar

Adaman, F. ve Arsel, M. (2012). "Environment." (s.317-27). *Routledge Handbook on Modern Turkey* içinde (Ed. Metin Heper ve Sabri Sayar). Londra: Routledge.

Adaman, F., Akbulut, B. & Arsel, M. (2016) "Türkiye'de Kalkınmacılığı Yeniden Okumak: HES'ler ve Dönüşen Devlet-Toplum-Doğa İlişkileri." (s. 291-313). *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler* içinde (Ed. Sinan Erensu, Erdem Evren ve Cemil Aksu). İstanbul: İletişim.

Akbulut, B. (2015). "Sofradaki Yemeğin Ötesi: Gıda Müşterekleri ve Feminizm Üzerine." *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 26: 29-36.

Alica, S. G. (2017). "Kadın ve Çevre," *TBB Dergisi* (Özel Sayı): 151-172.

Aslan, Ö. ve Işıl, Ö. (2014). "Kadınlığın Su Hali: HES Direnişindeki Karadenizli Kadın Temsilleri Üzerine Bir Deneme," *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 22: 40-48.

Aslan (2016). "Biz Gezici Değil Yerleşik Halkız: Cerattepe'de Yaşam Alanı Mücadelesi," *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar* 28: 4-9.

Arı, M. (2013). Impact of Environmental Movements on Energy Policy-Making Process in Turkey: Case Studies of Loç Movement and Anti-Nuclear Movement. Master's thesis, Koç University, Department of International Relations.

Aydın, Z. (2005). "The State, Civil Society, and Environmentalism." (s.53-70) *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development?* içinde. (Ed. Fikret Adaman ve Murat Arsel). Aldershot: Ashgate.

Aygün, B. ve Şakacı, B.K. (2007). Türkiye'de Çevreye Doğrudan Odaklı Çevreci Hareketler ve Çevresel Yaklaşımları Üzerine bir Deneme. www.ayk.gov.tr, 09.03.2021.

Bauhardt, C. (2014). "Solutions to the Crisis? The Green New Deal, Degrowth, and the Solidarity Economy: Alternatives to the Capitalist Growth Economy from an Ecofeminist Economics Perspective." *Ecological Economics* 102: 60-68.

Baykan, B. G. (2013). "Türkiye'nin Çevrecileri Kimler?" *Perspectives: Türkiye'den Siyasi Analiz ve Yorum* 4 (13): 8-11.

Biehl, K. ve Aslan, Ö. (2022). "Migration and Environment from a Gender Perspective: Examples from Civil Society in Turkey."

https://sugender.sabanciuniv.edu/sites/sugender.sabanciuniv.edu/files/2022-02/biehlaslan_migenvgen_eng_jan22_o.pdf

Demirkan, A. O. (2013). "Milestones in the Fight for the Environment." *Perspectives: Türkiye'den Siyasi Analiz ve Yorum* 4 (13): 20-25.

Di Chiro, G. (2008). "Living Environmentalisms: Coalition Politics, Social Reproduction, and Environmental Justice," *Environmental Politics* 17 (2): 276-298). (Türkçesi için Di Chiro, G. (2022). "Yaşayan Çevrecilikler: İttifak Siyaseti, Toplumsal Yeniden Üretim ve Çevre Adaleti." *Feminist Yaklaşımlar* 43.

Duru, B. (2013). "Sustainability of the Green Movement in Turkey." *Perspectives* 4 (13): 4-8.

Erensu, S., Özlüer, F. Ve Turhan E. (2016). "Türkiye'de Ekoloji Mücadelesi." (s. 15-42.) *İsyanın ve Umudun Dip Dalgası* içinde (Ed. Sinan Erensu, Ethemcan Turhan, Arif Cem Gündoğan ve Fevzi Özlüer). Ankara: Tekin Yayınevi.

Kadirbeyoğlu, Z., Adaman, F., Ozkaynak, B., ve Paker, H. (2017). "The Effectiveness of Environmental Civil Society Organizations: An Integrated Analysis of Organizational Characteristics and Contextual Factors." *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 28: 1717-1741.

Kadirbeyoğlu Z. ve Bakan, R. (2019). “Küresel Sermaye, Yerel Direnişler: Ekolojik Hareketlerde Kadınların Vatandaşlık Talebi” *Doğa ve Kadın: Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar* içinde. (Ed. Emet Değirmenci). Derlem Yayınları.

Ketola, M. (2013). *Europeanization and Civil Society Turkish NGOs as instruments of change?* London: Palgrave Macmillan.

Knudsen, S. (2016). “Protests against Energy Projects in Turkey: Environmental Activism Above Politics?” *British Journal of Middle Eastern Studies* 43 (3): 302-323.

Külçür, R. (2020). “Gender As The Missing Component In The Turkish Climate Change Policies And Academic Papers.” *Mediterranean Journal of Gender and Women’s Studies* 3 (3): 287-312

Leach, M., Mehta, L., ve P. Prabhakaran (2016). *Gender Equality and Sustainable Development: A Pathways Approach*.

<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2016/DPS-Gender-equality-sustainable-development.pdf>

MacGregor, S., Arora-Jonsson, S., ve Cohen, M. (2022). *Caring in a Changing Climate Centering Care Work in Climate Action*. Oxfam Research Backgrounder Series. <https://www.oxfamamerica.org/explore/researchpublications/caring-in-a-changing-climate/>

MacGregor, S. (2017). “Moving Beyond Impacts: More Answers to the ‘Gender and Climate Change’ Question.” (s.15-28). *Understanding Climate Change through Gender Relations* içinde. (Ed. Susan Buckingham ve Virginie Le Masson). Londra: Routledge. (Türkçesi için

MacGregor, S. (2022). “Etkilerin Ötesine Geçmek “Toplumsal Cinsiyet ve İklim Değişikliği” Sorunu için Oluşturulabilecek Farklı Cevaplar.” *Feminist Yaklaşımlar* 43.

Martinez-Alier.J. (2014). “The Environmentalism of the Poor,” *Geoforum* 54: 239-241.

Özler, İ. Ş., & Obach, B. (2018). “Polarization and the environmental movement in Turkey,” *Journal of Civil Society*, 14(4), 311-32. <https://doi.org/10.1080/17448689.2018.1518773>

Paker, H. (2013). “The Involvement of Green Movement in the Political Space?” *Perspectives: Türkiye’den Siyasi Analiz ve Yorum* 4 (13): 12-16.

Paker, H., Adaman, F., Kadirbeyoğlu, Z. ve Özkaynak, B. (2013). “Environmental Organisations in Turkey: Engaging the State and Capital,” *Environmental Politics*, 5(2), 760-778.

Şahin, Ü. (2007). “Bir Sivil Toplum Teması Olarak Çevrecilik: Ekoloji Hareketlerinin Siyaset Dışına İtilmesi.” *Sivil Toplum Dergisi*, 20.

Talu, N. (2016). “İklim Değişikliği ve Toplumsal Cinsiyet Politika Belirleme Süreçleri.” *Yasama Dergisi* (33): 68-87.

Yaka, Ö. (2017). “A Feminist-Phenomenology of Women’s Activism Against Hydropower Plants in Turkey’s Eastern Black Sea Region” *Gender Place and Culture: A Journal of Feminist Geography* 24(14):1-21.

Yavuz, Ş ve Şendeniz, Ö. (2013). “HES Direnişlerinde Kadınların Deneyimleri: Fındıklı Örneği,” *Fe Dergi* 5, no. 1 (2013), 43-58.

¹ Bu yazıdaki alıntılar Ekoloji Birliği Kadın Meclisi Kuruluş Toplantısı’nın video kaydından deşifre edilmiştir. Toplantı için bakınız:

https://www.youtube.com/watch?v=rSK4JX1WnMw&ab_channel=EkolojiBirli%C4%9Fi.

² Joan Martinez-Alier. (2014). “The Environmentalism of the Poor,” *Geoforum* 54: 239-241.

³ Ekoloji Birliği 2018 yılının Nisan ayında 55 örgütün katılımı ile kurulmuş, halihazırda 66 bileşeni olan Türkiye’nin en geniş çaplı çevre platformlarından biridir.

⁴ <https://ekolojibirliigi.org/ekoloji-birligi-kadin-meclisi-kurulus-deklarasyonu/>

⁵ Bkz. <https://ekolojibirliigi.org/ekoloji-birligi-kadin-meclisi-dogaya-da-kadina-da-zulmeden-kapitalist-sistemdir/>